

Fact-checking по български – нужно ли ни е министерство на истината?¹

Лора Симеонова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
имейл: lsimeonova@uni-sofia.bg

Резюме. 2017-а мина под знака на битката с фалшивите новини и търсенето на лекарство срещу дезинформацията и пропагандата. Проектът „True/False“, чрез експериментална платформа за проверка на факти, потърси отговора на въпроса: „Как fake news моделират българската медийна среда?“. Тази статия проследява резултатите от 6-месечния мониторинг на БГ сайтовете за сензации и манипулации и анализира доколко fact-checking платформите са ефективни срещу дезинформацията в Интернет.

Ключови думи: fact-checking, фалшиви новини, клик-байт, пропаганда, лидери на мнение, социални мрежи, ехо-стаи

Онлайн потребителят е важен двигател в развитието на социалните мрежи. Той е този, който създава, одобрява или отхвърля иновации и тенденции, които без него самия не биха могли да съществуват. Основна функционалност, която социалните мрежи и онлайн медии предлагат, е споделянето. То е актът, при който един потребител доставя съдържание (което може да е снимка, текст, видео, хиперлинк и пр.) до друг или група потребители. Споделяното съдържание има различни функции – да информира, да забавлява, да образова, да популяризира, да активизира масовата аудитория и да влияе, да изразява мнение, да показва емоции и много други.

Една лъжа може да обиколи света, докато истината си обуе обувките!”. Кой го е казал? Чудомир, Марк Твен или Тери Пратчет? И тримата, ще ви отвърне „Google“. Нужен е цял екип за fact-checking, за да се „разплете“ кой кого е преписал. И пак сте в правото си да не повярвате, ако Как’ Сийка ви е по-симпатична от Леля Ог. Лъжата е основна разменна монета откакто свят светува, но парализиращата власт на Интернет и социалните мрежи ѝ дават невиджано досега ускорение. Последната година – минала под знака на шокиращата

¹ Статията е подготвена в рамките на проект за научни изследвания на СУ „Св. Климент Охридски“ за подкрепа на докторанти „Създаване на платформа за проверка на факти (factchecking) и анализ на фалшиви новини в България“ (по Договор №80-10-165/21.04.2017).

победа на Доналд Тръмп в президентските избори и шамара „Брекзит“, изстреля феномена „фалшиви новини“ в небесата. За политиките „fake news“ се превърна в алиби – което умело размахват от Тръмп до Бойко Борисов и Делян Пеевски. За новите „медийни барони“ – в печеливш бизнес, който бързо се осребрява. А за лидерите на мнение в социалните мрежи – в ефективен инструмент, който за „нула време“ раздува т.нар. филтър балони и нажежава политическите и обществени страсти във виртуалните ехо-стаи.

Колко голяма е властта на фалшивите новини? Победата на Тръмп преди малко повече от година повдигна този въпрос, а до днес отговорите се „люшкат“ между двата полюса. С проучването си, финализирано през януари 2017 г., скептиците Матю Генцков от „Станфорд“ и Хънт Алкот от Нюйоркския университет, доказват, че инсинуациите се загнезждат в съзнанието на едва 1.2% от читателите. А за да повлияе на решението им коя бюлетина да пуснат в изборния ден, фалшивата новина трябва да е убедителна колкото 36 политически реклами. В същото време, проучвания – като това на „Ipsos Public Affairs“, твърдят, че 75 на сто от американците „се хващат на въдицата“ на фалшивите новини. Изследване на Крейг Силвърман и „BuzzFeed“ недвусмислено сочи, че 20-те най-популярни фалшиви новини имат 8 711 000 споделяния, лайквания и коментара във „Фейсбук“. В същото време най-четените предизборни материали от 19 големи мейнстрийм сайта събират само 7 367 000 реакции в социалната мрежа. Като 17 от всички 20 най-четени фалшиви новини са про-Тръмп.

Днес, година по-късно, ФБР разследва как Кремъл е манипулирал нюзфийда на обикновения американец, наводнявайки го с над 100 000 преднамерени поста. „Феноменът Тръмп“ обаче – със или без помощ от Владимир Путин, е интересен и от гледна точка на изкривяването на многостепенния модел на комуникация в социалните мрежи. Дефинирайки го през 1948 г., Елиу Кац и Пол Лазарсфелд обясняват, че „груповата мисъл“ остава устойчива дори, когато разбирането за „вярно“ и „грешно“ е нереалистично. Това позволява манипулацията чрез пропаганда, дори внушаването на откровени лъжи. И се случва, защото „мнението на по-голямата група обезкуражава индивидуалната опозиция“, обясняват феномена Кац и Лазарсфелд. Но докато при експериментите на двамата социолози внушенията (лъжовни или не) вървят по остта „медии – лидери на мнение – публика“, при „феномена Тръмп“ първият по веригата е

силно компрометиран, да не кажем – изключен. Новите лидери на мнение в социалните мрежи – често тролове, а понякога откровени хейтъри, се еманципират. Така ехо-стаите остават „глухи“ дори при разобличаването на откровени лъжи. Причините са най-общо две. Първата е недоверието към мейнстрийм журналистиката и елитите като цяло. Втората – по-голямата тежест на междуличностната комуникация, за сметка на масовата, в социалните мрежи – между членовете на т.нар. енклави, за които още през 2007 г. говори проф. Кас Сънщайн от „Харвард“. Дългосрочните ефекти от енклавния екстремизъм заплашват демокрацията, предупреждава преди десетилетие ученият, който между 2009 и 2012 г. оглавява информационния офис на Белия дом. „Тези, които са се сгушили един в друг – в Интернет или другаде – накрая ще се окажат едновременно доволни и объркани – просто, защото не са чули контрааргументите. Дори могат да решат, че са във „война“ с опонентите си“, предрича в статията си „Поляризацията на крайностите“ професорът по право. Колегата му от „Харвард“ и автор на книгата „The Wealth of Networks“ Йохай Бенкляр още през 2006 г. обяснява, че хората със сходни интереси са по-склонни да се „скупчват“ около един източник на информация, ако е онлайн, отколкото ако е офлайн. Така, през изследването на американските избори, се намират доказателства, че изкривяването на модела за многостепенния поток в социалните мрежи успява да обърне баланса на силите в надпреварата за Белия дом.

Експериментът True/False

1. Висока степен на обществена значимост на темата
2. Наличие на сериозен публичен интерес и реакции в социалните мрежи към новината
3. Уникалност и новост на фактите, представени в разработката

За оценката на достоверността се използват национални, чуждестранни и международни публични източници на информация. Това могат да са документи, научни статии, статистически данни, както и разработки на авторитетни медии – както печатни, така и електронни. В определени случаи информацията се анализира с помощта на експерти в съответната област или се проверява и на база изказвания в социалните мрежи (когато няма съмнение в авторството им) или свидетелства (при изрично цитиране на имена).

Анализът се прави в няколко основни направления:

Достоверност на фактите – присъстват ли такива, точни ли са и могат ли да бъдат потвърдени от поне два източника

Източници на информация – присъстват ли такива – официални или неофициални са те, представени ли са различни гледни точки

Безпристрастност – има ли изкривяване и спестяване на част от истина, както и смесване на жанровете с цел насаждане на определени внушения

Изчерпателност – провокативен, търсещ утвърждение, склонен да използва най-вече Twitter и Facebook;

Изчерпателност – достатъчно ясно и логично ли са изложени всички факти

Коректност на заглавието – информативно, сензационно или подвеждащо е заглавието, какви цели преследва

Качество на илюстрацията – автентична ли е, отговаря ли на текста, коректно ли е цитиран авторът ѝ

Език на омразата – подтиква ли текстът към неприязън и дискриминация на база раса, националност, религия, пол, сексуална ориентация, политически виждания и т.н.

След анализа всеки от публикуваните на True/False е разпределен в една от следните категории: „Истина“, „Лъжа“ и „Манипулация“.

По отношение на връзката между харесвания и споделяния – най-споделяните публикации в социалните мрежи често са придружени от голям брой харесвания, но не винаги най-харесваните публикации са и най-споделяни.

Както е заложено в Етичния кодекс на международната мрежа за fact-checking към института "Poynter", всички източници са изложени детайлно – за да може и читателят да ги провери. А корекциите по текстовете са изрично упоменати и датирани.

Гледам и не вярвам на ушите си!

Какво показват първите резултати? България не е САЩ. И ако там фалшива новина №1 може да стане заглавието „Хилари продава оръжие на ИДИЛ“, у нас премиерът може да излезе спокойно и да заяви, че в парламента има наркотрафиканти и никой да не се впечатли. Този придобит „имунитет към скандала“ на българската публика трябва да се има предвид в контекста на модерния в последната една година fact-checking. Както и фактът, че периодът, през който дотук е правен мониторинг през платформата True/False е беден на събития с „висок индекс на интерес“ – като избори например. Затова би било интересно дали и в каква степен ще има мобилизация в света на българското „новинарско фентъзи“ при предстоящото БГ председателство.

Изследваните материали са разделени в 5 категории – „Политика“, „Общество“, „Свят“, „Наука“ и „Любопитно“. В последната намират място както лайфстайл сензации, така и свидетелства за пътуване до Отвъдното и новини от света на спорта. Очаквано, най-голям е дялът на материалите за политика – 32%. С 29% ги следват текстовете на социална и бизнес тематика. В „Свят“ попадат около 13%, но тук трябва да се направи уточнението, че при този тип „сюжети“ са доста еднообразни и често са „копи-пейст“ или „възкресени“, затова са анализирани новини с характерни послания. „Наука“-та също отдавна е във фокуса на сайтовете за сензации и присъства с 13 на сто, толкова са и текстовете в графата „Любопитно“.

Какво показва равносметката? 43% от селектираните материали са откровена лъжа. В почти толкова – 41 на сто, е налице някаква манипулация и има други 16 на сто, които могат да влязат в категорията „Гледам и не вярвам на ушите си!“, но пък отговарят на истината. Едва ли е изненада – лъжите са най-много при политическите новини – цели 64 на сто. Ако към тях се прибавят и разработките за международна политика, процентът автоматично скача на 72 на сто. Има и още 27% манипулации, така че за „Истина“-та не остава много – по-малко от 1 от 5 новини не са изкривени. При социалните и икономическите теми има „реми“ между лъжи и манипулации – по 38 на сто попадат в двете категории. Тук обаче

като абсолютен дял достоверните текстове са най-много. Като се има предвид сензационното им звучене обаче – не е сигурно дали това е комплимент за социално-икономическите условия, в които сме принудени да живеем.

‘Сички ще омрем!!!

Защото светът на българското „новинарско фентъзи“, оказва се, е доста опасен. Анализът на True/False показва, че той живее постоянно на ръба на Апокалипсиса и избухването на Третата световна война. По време на над 6-месечното изследване края на света се отложи няколко пъти – последно трябваше на настъпи на 27 септември 2017 г., но риск Нибиру да ни удари или супервулканът в Йелостоун да избухне все още има. В същото време, рептилите под Антарктида вече се събуждат от зимен сън, Девата от Гуадалупе оживява – диша, има пулс и свива зеници, а извънземните ще кацнат и ще ни унищожат до края на 2017-а. Но съвсем не на шега – според мнозинството от сайтовете за „алтернативни новини“ у нас, глобалната катастрофа – била тя и ядрена, далеч не е най-голямата заплаха за човечеството. Истинският корен на злото са Джорд Сорос и династиите Ротшилд и Рокфелер. А техните „пионки“ – като Ангела Меркел, Еманюел Макрон и Бойко Борисов водят България, Европейския съюз (ЕС) и света към сигурна гибел. И, ако новините за извънземните, Страшния съд и живота и смъртта са вечен „шлагер“, с който медиите печелят публика далеч преди ерата на Интернет и социалните мрежи, то големият натиск в момента е в посока подкопаване на доверието в елитите – политически и икономически. Властелините на българското „новинарско фентъзи“ имат няколко „естествени врагове“, показва над 6-месечният мониторинг:

Европейският съюз (и Меркел!) – натикани в него насила, тровени с шунка и шоколад второ качество, ако не го напуснем незабавно, ще агонизираме в него, докато се ислямизира (под давлением на Сорос), а след това загине по естествен път заради трансджендър залитанията си (освен, ако не обяви война на Русия преди това)

Бежанците – финансираните (отново от Сорос) орди от Изтока ще претопят европейците, като особено настървено ще атакуват славяните

Ердоган – „султанът“ от юг чака всеки момент да „отхапе“ Родопите с непроизведените си все още танкове „Алтай“

ГЕРБ и Бойко Борисов (и Патриотите, които се продадоха!) – задето се кланят на Меркел (и Сорос) и упражняват геноцид над народа си, крият милиарди на Кайманите и са готови всеки момент да избягат

„Америка за България“ и „Отворено общество“ – „за каквото и да ги бутнеш, все са виновни“

Делян Пеевски и Цветан Василев – депутатът от ДПС се ползва с имунитет само от сайтовете, за които се смята, че гравитират около империята му – „ПИК“ и „Блиц“. В останалите е безмилостно атакуван за безграничната власт, която има. Респективно – при банкерът-беглец Василев се случва обратното

Богатите (особено Кирил Домусчиев) – честно забогатели у нас няма, а най-наглите сред тях печелят по 500 000 лв. на ден, докато пенсионерите ровят по кофите

„Разходката“ из света на „новинарското фентъзи“ обаче показва, че България има и приятели и закрилници. Кои са те? Някои, като Владимир Путин, са в категория „вечни“. Други ту биват отлъчени, ту приласкани:

Кат' Русия втора няма – готова е да ни прости всички предателства, да ни освободи от бежанците, ИДИЛ, Меркел и Сорос и да ни приласкае в Евразийския съюз. Освен това, може да спечели всяка война срещу всеки – независимо дали срещу Ердоган, Тръмп или Европейския съюз)

Мъдрият Китай – спотайва се в другия край на света, но – за каквото трябва, подкрепя Русия, и респектира „лошите“

Виктор Орбан и Вишеградската четворка – изгониха Сорос, прозряли пъкления му план за ислямизация на Европа и не „цепят басма“ на Европейския съюз и Меркел

Доналд Тръмп – не иска да се кара с Путин, гаври се с ЕС и има желание да унищожи Бойко Борисов (като спре парите на „Америка за България“)

Президентът Румен Радев – когато признава, че Крим е руски, санкциите вредни, а жена му атакува гейовете, е „спасител“. В

случай, че първата дама ходи без сутрин на рождения ден на Царя или със скъпи рокли при Мелания Тръмп, ентусиазмът охлажда и държавният глава влиза в графата „добронамерен е, но му пречат“. И тук има особеност – в про-ГЕРБ медиите като „ПИК“ и „Блиц“ семейство Радеви е твърдо в категорията „враг на народа“

При естествените врагове и приятели на създателите на фалшиви новини, които анализът на True/False очертава, няма особени изненади. Извън изцяло вътрешнополитическия аспект, основните „опорни точки“ в света на „новинарското фентъзи“ у нас следват общеевропейските тенденции в последните 3 години. За тях на конференция в София на 9 ноември 2017 г. говори и Ида Еклунд Линдвал от звеното за борба с дезинформация към Европейската служба за външна политика. Според мониторинга в Брюксел, през който вече са минали около 3 000 публикации, основните цели на хибридната война на Стария континент са всяването на разделение в обществото, дезориентацията и парализирането на способността на хората да вземат политически решения. Като – специално на фронтовата линия „Кремъл-Брюксел“, целите на Русия са да разклати доверието в правителствата на ЕС, коментира Линдвал. А това става през няколко основни послания, които са видни и при анализа на българското „новинарско фентъзи“ – декадентският Евросъюз е в колапс, васал е на САЩ, Сорос дирижира бежанския поток, а санкциите срещу Москва са удар срещу славянството като цяло.

Доколко тези послания намират благодатна почва у нас, засега никой не е измерил. Щом русофилите във „Фейсбук“ са готови да режат глави, очевидно градусът във виртуалните ехо-стаи е опасно висок. Анализът през платформата True/False обаче показва, че най-много реакции в социалната мрежа показват новините „от по-битов характер“ – които касаят доходите например. Ето и кои влизат Топ 5 за последната половин година:

Ако минималната заплата стане 510 лв., напускам България, това е терор над „работодателите“ („Гъдел Нюз“, 26 октомври) – над 2 300 коментара и 500 споделяния във „Фейсбук“

Бойко Борисов: Българските пенсионери имат най-висок стандарт в Европа (Новости БГ, 16 ноември 2017 г.) – 800 коментара, 370 споделяния във „Фейсбук“

Култова снимка! Корнелия Нинова в редиците на дясното СДС! (група „Национален протест срещу безобразията в България“, 31 октомври 2017 г.) – 610 коментара и 400 споделяния във „Фейсбук“

82 турски танка не искат да си ходят след учение до Тополовград („Ком България“, 4 ноември 2017 г.) – 550 коментара и 380 споделяния

Цветелина Бориславова печели по 500 хиляди лева на ден (Uniconbg.com, 19 септември 2017 г.) – 250 коментара и 190 споделяния

Флора и фауна на „новинарското фентъзи“

Сайтовете и блоговете, които бълват „алтернативни новини“, буквално са неизброими – „животът“ на някои продължава само часове или дни. Най-продуктивните сред тях обаче са около 20, като мнозинството постоянно си преливат съдържание. Сред тях има наложени имена, влизащи в графата „кафява журналистика“ – като „Блиц и „ПИК“, медии „на ръба“ – залитащи към конспирации и сензации като „Афера“, „Фрогнюз“, „Гласове“, „Епицентър“, „19 минути“, клик-байт машини като Bradva.bg, флагмани на кремълската пропаганда като „Скандално“, мощни агрегатори на бомбастични заглавия като „Bultimes“ и „Будна ера (Епохални времена)“, създатели на дръзки манипулации като „Секира“ и уж хумористични сайтове като „Гъдел Нюз“. Ето и профилите на по-интересните сред тях.

1. Властелинът на клик-байта

Изненадващо, Bradva.bg се оказва на върха на класацията на новинарските сайтове през 2017 г., според брояча alexa.com. И под №11 измежду всички родни Интернет страници. Сайтът е истинска клик-байт машина, която работи на принципа „Правим от мухата слон с гениално заглавие“. При това – недовършено. Идеята е да кликнеш, разяден от любопитство, кой е „най-великият БГ артист, който лежи в локва кръв на „Дондуков“, защото...“. И да откриеш..., че пенсионер с няколко роли в театъра се е спянал на булеварда, отивайки за хляб. Интересно, че при Bradva.bg в последната 1 година се наблюдава „катарзис“ – ако през 2016 г. сайтът трупа трафик с кървави заглавия за бежанците и сирийската криза, в края на 2017 г. залага на далеч

по-безобидни теми. Извън гръмките клик-байт заглавия, като съдържание текстовете покриват основния възсучен новинарски поток. Това обаче не им пречи към средата на ноември 2017 г. да натрупат респектиращите 224 977 последователи във „Фейсбук“ – именно оттам идва и най-големият дял от трафика към сайта, показва статистиката на Alexa.com. В същото време, „утвърдените журналисти“, които списват Bradva.bg от 2014 г. насам, не считат за нужно да се представят с имената си пред публиката.

2. Неуморната „Будна ера“/Епохални времена“

Сайтът „Будна ера“ е друг интересен феномен. Страницата му „Епохални времена“ във „Фейсбук“ има респектиращите 178 617 фена. А екипът му – изключителна бързина, с която лови всички „алтернативни новини“. Сайтът, който е свързан с „The Epoch Times“ – издание на американци с китайски корени, които се борят с пропагандата на Пекин – в последната година, величаейки Тръмп, прелива съдържание едно към едно най-често от „посестрими“ като „The Bulgarian Times“, „Skandalno.net“, Petel.bg, 19 min.bg, Pan.bg, Onovini.com. Освен на борбата с рептилите, Сорос, Ротшилд и Меркел, отделя и специално внимание на защитата на преследваното в Китай движение „Фалун Гонг“

3. Патосът на „Skandalno.net“

Най-скандалното в поведението на Skandalno.net е, че няма тема, по която смело и гръмко да говори „от името на българския народ“. Като есенцията на патоса на Иво Македонски, Станислава Славова и Пею Благов винаги е: „Не искаме в ЕС, лелеем за Русия“. Характерно за Skandalno.net е смесването на жанровете – всяка „невинна“ наглед новина може да премине пламенен коментар или остър памфлет. Порталът, който има 59 084 последователи във „Фейсбук“, залага и на колажите при налагането на внушенията си. И гордо се афишира като един от най-яроствните проводници на прокремълската пропаганда в българското Интернет пространство.

4. Секс, лъжи и секири

Кой не знае „Секира“, кой не е чел глупости в нея? Е, докато Bradva.bg е във възход, „по-малката ѝ и по-брутална сестра“, вече не съществува – поне на адреса си Sekirabg.com. Иначе, в плътта на социалната мрежа, приютява 11 376 почитатели на хард фалшите новини. И на... хард порното. „Секира“ е изключително интересен феномен, защото оцелява, благодарение на блогове-еднодневни в WordPress.com, които живеят само около седмица-две и после потъват в небитието. Освен, че са напичани с реклами към порнографски сайтове, те са брутални и категорично измислени новини – трупат кликове с „репортажи“ от погребението на Слави Трифонов или пък кървави самоубийствени атентати на камикадзета в София.

5. Да умреш от гъдел

„Гъдел Нюз“ е новата сензация в света на „новинарското фентъзи“ през 2017 г. Макар да претендира, че е сатиричен сайт, продукт на „Великия ум“, блогът на небеизвестния в политическите и Интернет-среди Добри Божилов набира скорост като едно от най-сериозните остриета срещу кабинета „Борисов 3“. Зад алибито „на гъдела“, сайтът всеки ден пуска десетки манипулирани новини – в сферата на политиката и финансите, които никак не са смешни. На всичкото отгоре, публикува и откровени истини – което вече е скандално. „Гъдел“ е свързан и е една от най-мощните групи във „Фейсбук“, в която членуват 238 778 души – „Национален протест срещу безобразията в България“. Това е една от ехо-стаите, от които тръгват и доста от протестите (макар и рехави засега) в последните години. Божилов е администратор и на друга „сатирична групичка“ – РПГ (Русофил-Путинстка-Гвардия). „Великият ум“ е типичен представител на новия тип лидери на мнение, родени в социалната мрежа. Той не просто осребрява ефекта от фалшивите новини, които разпространява, благодарение на трафика към блога си. А се приема за мисионер и революционер, който се бори за нова медийна реалност. „Фейковете“ като пазарен продукт ще имат очистителен ефект върху статуквото, защото ще му отнемат едно от оръжията – средствата за масова реклама, агитация и дезинформация (СМРАД). СМРАД, иначе културно наричани „качествени, достоверни медии със сериозна журналистика“. Заминават си и те, покрай честните

фалшиви медии, дето си признават, че са такива..” , пише Божилов в блога си през ноември 2017 г. И тук идва ключовият от гледна точка на многостепенния модел на комуникацията „пробив” – без „мисионери” като „Великия ум”, без техните ехо-стаи във „Фейсбук”, фалшивите новини ще си останат само глас в пустиня, апокрифно четиво за любителите на конспирации. Новите лидери на мнение в социалните мрежи – били те тролове или обикновени хейтъри, им дават ускорение и мащаб, а оттам – и власт да моделират обществено-политическите процеси. А властта се осребрява – независимо дали от „AdSense” на „Google” или от Кремъл. А защо не – и от двете места.

Лекарство срещу „информационната болест”

Може ли обаче методът fact-checking да бъде лекарство срещу новата „информационна болест”? Амбиция да се бори с нея и има и еврокомисарят по цифровите технологии Мария Габриел. Българката се ангажира до пролетта на 2018 г. Европейската комисия да излезе с обща стратегия за „детоксикация на медийната среда”. В световен мащаб опитът досега сочи, че това е твърде амбициозна задача с твърде много неизвестни. Експериментът с българската платформа True/False го потвърждава. Защо?

Лъжата е по-жилава от истината – още през 2016 г. изследвателят и „баща” на проектите за „лов на фалшиви новини” „Truthy” и „Ноаху”, професорът по компютърни науки проф. Филипо Менцер, изчислява, че секунди трябва да скалъпват сензации да обиколят света, а средно 13 часа са нужни, за да бъдат оборени. Освен това, като брой фалшивите новини са далеч повече от анализите, които ги развенчават. Няма как и да е иначе, тъй като, за да влязат въобще в полезрението на fact-checking екипите, инсинуациите трябва натрупат известна популярност в социалните мрежи. А колкото и бързо да бъдат оборени, пак е достатъчно късно – по простата причина, че вече са „инфектирали” виртуалните ехо-стаи и да подхранили предсразсъдъците на обитателите им. Освен това, на този етап социалните мрежи в България не предлагат опция за fact-checking (каквато има в САЩ, да речем), която би могла да помогне на усъмнителите се потребители да я сверят през платформа за проверка на фактите

Проверката на факти изисква огромен ресурс – скоростта, с която може да се скалъпи една фалшива новина, е много по-голяма от тази, с която може да се обори. Качественият „лов“ на манипулации – независимо дали идват от апокрифните сайтове или от устите на политиците, изисква сериозен екип за мониторинг и анализ на фактите. На този етап, поддържането на такъв е по-скоро лукс за притиснатите от финансовата криза медии. Като този проблем не е само български. Самото звено на ЕС за борба с дезинформацията няма бюджет за fact-checking, призна в София представителят му Ида Еклунд Линдвал – в момента мониторингът се прави от мрежа доброволци. Във Франция и Германия медиите се кооперират, за да са по-ефективни при проверката на фактите. Засега у нас няма проект от типа на „CrossCheck“, макар от Асоциацията на европейските журналисти да имат идея за подобна колаборация. Поради тази причина fact-checking секциите на „Медиапул“ и Нова телевизия например, само с усилията на журналистите си, успяват да оборят твърде малка част от манипулативни новини в информационния поток. По ирония на съдбата, заявка за създаване на БГ обединение срещу фалшивите новини даде и Николай Барекков. На 1 декември 2017 г. евродепутатът журналист се заклани, че ще направи „конгломерат от честни медии“ под шапката Fairnews.bg

Кой има монопол върху истината – „Фалшивите новини са зло, езикът на омразата е зло, но Министерство на истината е още по-голямо зло“. Думите са не на друг, а на зам.-председателя на Еврокомисията Андрус Ансип, който отговаря за дигиталния пазар на ЕС. Брюксел се кълне, че няма да поеме курс към свръхрегулация и налагане на цензура, маскиран като „рецепта срещу фалшивите новини“. Мнозина изследователи обаче – като Джак Шафър, се опасяват, че „лекарството може да се окаже по-опасно от болестта“. Вълшебната думичка „fake news“ вече влезе в арсенала при обществено-политическите престрелки. По пример на пионера Тръмп (който използва тази тактика първо срещу CNN и „The New York Times“), и БГ политиците лепят на всяко неудобно твърдение етикета „фалшива новина“. ГЕРБ направиха регистър с „измислиците на Г-жа Лъжа Корнелия Нинова“, Пеевски пък поддържа ежедневен бюлетин с „манипулациите по свой адрес“ на сайта на „Монитор“. И, ако днес фалшивите новини са по-скоро удобно алиби за властта, то кой знае дали утре няма да се превърнат в идеално оръжие за запушване на усти?

Fact-checking механизмът, за жалост, няма как да бъде панацея срещу „fake news реалността“. Не и като се превърне в бездънен регистър на клик-байт заглавията и пропагандната публицистика в Интернет. Или – пази, Боже – влезе в ролята на последна инстанция. Защото, сама

по себе си, една платформа за проверка на фактите нито има инструментите да разкрие кой и защо ни „трови“ с лъжи, нито има силата да „излекува“ виртуалните ехо-стаи на гнева. А в същото време е много уязвима и трудно може да се защити от посегателства. Както от „доброжелатели“, които оспорват методите и целите ѝ, така и от кандидат-министри на истината. А последните са по-опасни от рептилите, Меркел и трансджендърите, взети заедно.

БИБЛИОГРАФИЯ

Босев, Росен, Александър Терзиев. Лесната рецепта за „нова медиа“. „Капитал“, 24 декември 2017 г. [Посетена на 3 декември 2017 г.], Достъпна на: http://www.capital.bg/biznes/media_i_reklama/2016/12/24/2889141_lesnata_recepta_za_nova_media/

Георгиев, Мартин. Лекция в УНСС: Барекков създава честни медии, гладни деца боготворят Пеевски. „OffNews“, 1 декември 2017 г., [Посетена на 3 декември 2017 г.], Достъпна на: <https://offnews.bg/obshtestvo/lektcia-v-unss-barekov-sazdava-chestni-medii-gladni-detsa-bogotvoriat-peeveski>

Симеонова, Лора. Пост-истината в „туйтърсферата“ на Тръмп – смъртно ранена ли е журналистиката?. В: Newmedia21.eu. Медиите на 21 век: Онлайн издание за изследвания, анализи, критика[online], 23 юни 2017 г., [Посетена на 3 декември 2017 г.], Достъпна на: <http://www.newmedia21.eu/izsledvaniq/post-istinata-v-tuitarsferata-na-tramp-smartno-ranena-li-e-zhurnalistikata/>

Симеонова, Лора. Фалшиви новини, истинска победа – възходът на Доналд Тръмп и кибер-партизаните // Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, София : УИ, бр.1, Година 24/2017, 315-338

Фейковете ще направят народа да не вярва на никакви новини, което в крайна сметка ще срути машината за лъжи на политиците...”, „Гъдел Нюз“, ноември 2017 г., [Посетена на 3 декември 2017 г.], Достъпна на: http://www.gudelnews.com/2017/11/blog-post_34.html

Brussels steps up attack on illegal online content, FT.com, 29 септември 2017 г., [Посетена на 3 декември 2017 г.], Достъпна на: <https://www.ft.com/content/cbc23bca-a42e-11e7-9e4f-7f5e6a7c98a>

Bulgarian-Style Fact-Checking – Do We Need Ministry of Truth?

Lora Simeonova

Sofia University „St. Kliment Ohridski“
email: lsimeonova@uni-sofia.bg

Abstract. Fighting fake news and finding a cure against disinformation and propaganda was one of the trending topics in 2017. The “True/False” project, an experimental fact-checking platform, was created to answer the question: “How are fake news shaping Bulgarian media landscape?”. This study reveals the results of the 6 months-long monitoring of the Bulgarian sites for sensations and manipulations and analyses whether fact-checking platforms are effective against disinformation on the Internet.

Keywords: fact-checking, fake news, click-byte, propaganda, opinion makers, social networks, echo chambers